Bódai Dalma

Familiárisok, jelenlét és adminisztráció. Thurzó György udvarának rekonstrukciója a biccsei számadáskönyvek alapján

Abstract: Familiares, Presence, and Administration: Reconstructing the Court of György Thurzó on the Basis of the Biccse Account Books. The study examines the personnel, operation, and maintenance costs of the court based at the Biccse residence of György Thurzó (1567–1616), palatine of Hungary between 1609 and 1616, using the surviving account books and drawing also on the evidence of court ordinances. Defining the precise duties of the familiares living in Thurzó György's entourage, as well as of other officials performing courtly functions, presents difficulties for several reasons. These stem partly from the incomplete and fragmentary nature of the surviving sources, and partly from scholarly debates concerning the meaning of the relevant terms. By examining the account books of the Biccse estate, the festive ordinances, and the court ordinance issued in 1617 by the magnate's son, Imre Thurzó, the study identifies further patterns in the functioning of György Thurzó's court centred on Biccse.

Keywords: aristocratic court; circle of familiares; administration; household; estate management; court culture.

Bevezetés: szóbeli és írott hagyomány Biccsén

A kora újkori főúri udvar fogalma a témára irányuló kutatásokban alapvetően két, egymással összefüggő értelmezési keretben jelenik meg: egyrészt személyi környezetként (*curia*), másrészt fizikai térként, rezidenciaként (*aula*).[1] Ez alapján az udvar mindennapi életének működtetésében részt vevő személyek között általánosságban két nagy csoportot különböztet meg a szakirodalom. Az egyik a főúr állandó személyi környezetét és kíséretét alkotó familiárisok köre, vagyis az udvar népe. A másik a gazdaság és a

[1] Griffey 2021: 1–14; Dean 1995: 136–151; a magyarországi udvarkutatásra vonatkozóan: Koltai 2014: 16–25; vö.: R. Várkonyi 2005: 65–66. ill. ld. G. Etényi és Horn Ildikó által szerkesztett Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században (2005) valamint az R. Várkonyi Ágnes által szerkesztettt Magyar reneszánsz udvari kultúra (1987) c. kötetek tanulmányait.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.1.2026.247

háztartás mindennapi működtetésében részt vevő tisztviselők és szolgálók csoportja, azaz az egyes birtokközpontok, várak népe.[2]

Ez az elméleti distinkció ugyanakkor a forrásokban többnyire nem jelenik meg ilyen egyértelműen. Thurzó György nádor[3] familiárisi körének vizsgálata során éppen az jelenti a nehézséget, hogy a nádor biccsei központú udvarának forrásai igen ritkán tüntetik fel egyidejűleg az adott személy nevét és tisztségét. Mindemellett a különböző források alapján az adott tisztségekhez kapcsolódó feladatkörök sem tekinthetők egységesen meghatározottnak.

Thurzó György személyi környezetére vonatkozóan több, eltérő jellegű forrás áll rendelkezésünkre. Ide sorolhatók a Biccsén tartott ünnepségek rendtartásai, a családi levelezésben elszórtan fennmaradt adatok, az egyes birtokközpontok számadáskönyvei és inventáriumai, esetenként az urbáriumok (és az azokba beszúrt adatok), valamint fia, Thurzó Imre udvarának rendtartása is. Utóbbi dokumentum ugyan a nádor halálát követően, 1617. február 22-én (három nappal a temetés után)[4] keletkezett, több esetben is található benne arra vonatkozó utalás, hogy a korábbi (szóbeli) szokásrendet erősíti meg.[5] Noha a rendtartás elsődlegesen a Thurzó Imre személyéhez rendelt tisztviselőkről rendelkezik, más forrásokkal összevetve Thurzó György személyi környezetének összetételét illetően is fontos következtetések levonására ad lehetőséget.

Thurzó György biccsei központú udvarára jellemző, hogy írott udvari rendtartások csak a hétköznapi rendtől eltérő esetekre készültek.[6] Ennek az lehet a magyarázata, hogy míg a mindennapi udvari szokásrend a szóbeli hagyomány révén általánosan ismert volt,[7] addig a reprezentatív események ettől eltérő szabályozást igényeltek. Az ünnepi rendtartások vizsgálatához ezért külön módszertani eljárás szükséges. Ugyanis az, hogy egy-egy nagyszabású ceremónia idején kit és milyen feladatra rendeltek, nem feltétlenül esett egybe a mindennapokban betöltött szerepével. Thurzó Judit kézfogóján például egy névvel nem említett kőfaragót a palotában megterített asztalok mellé küldtek bort tölteni, valamint egy szintén név nélkül említett német szabót[8] a terítés idejére a pohárszék mellé

[2] Jeney-Tóth 2012: 43–47; Koltai 2001: 7–19.

[3] 1567–1616, hivatalát viselte: 1609–1616.

[4] Thurzó György temetése kapcsán: Bódai 2022: 113–128.

[5] A rendtartás több embert is megtart korábbi pozíciójában: […] *főhoffmester uram ő kegyelme, tudnia illik Kluczoy uram, és az lovászmester uram, mely maradjon abban az autoritásban, az mint az szegény úr ő nagysága ideiben volt*." Koltai 2001: 63. És utal az étkezések korábbi rendjére is: „*Velünk az asztalnál egyenek azok, az kik az szegény istenben elnyugodt szerelmes uram atyámmal ettenek, és az kiknek jóakaratunkból ennekutána megengedjük, az többi az szokott asztalhoz, mely vagyon az udvarbíró házában, menjenek.* […] *az étel és ital járjon oda olyanformán, mint szegény uram idejében volt*." Uo. 63–65.

[6] Vö. pl.: Nádasdy Ferenc országbíró udvarának utazási rendtartása. Koltai 2001: 108–112.

[7] Thurzó Imre naplójába bejegyezte, hogy a rendtartást felolvastatta az udvari tisztviselők előtt. ŠAB OK – Acta varia Turzoniana 225/6. 31.

[8] Feltehetően ugyanez a német szabó szolgált 1597 és 1625 között a biccsei Thurzó-udvarban, évente változatlanul 34 forint éves fizetésért (amelyet feltehetően természetbeni járadékok is kiegészítettek). ŠABy OK fasc. 156. nr. 9. pag. 90, 133, 166; Uo. fasc. 157. nr. 5. pag. 94, 114, 129, 148. Uo. fasc. 158. nr. 1. pag. 94, 107, 119, 137; Uo. fasc. 158. nr. 2. pag. 78, 89, 96, 124; Uo. fasc. 158. nr. 3. pag. 96, 112, 127, 141.

állítottak.[9] Emellett Thurzó Borbála menyegzőjén a tálakhoz rendelték felügyelni egy bizonyos Lenchey uramat, az árvai udvarbírót, az urak asztalához borhordónak pedig többek között a (névvel nem jelölt) sztupnai (ma: Stupné, Szlovákia) bírót és a jeszencei (ma: ma: Jasenica, Szlovákia) bírót is.[10] Hozzá kell tenni, hogy ők egyébként két évvel később, 1614-ben Thurzó Ilona kézfogó ünnepélyén is ugyanezeket a feladatokat látták el.[11]

A biccsei ünnepi rendtartások elemzését tovább nehezíti, hogy ezekben a forrásokban egyes meghívott vendégek és rokon családok személyzete is szerepel. Thurzó Ilona kézfogóján például Pongráczné asszonyom[12] és Dersffyné asszonyom[13] udvarmestereit rendelték a leány- és nemesasszonyok gazdái közé. A rendtartás emellett megjegyzi azt is, hogy az étekfogókat Thurzó György szolgái mellett Thurzó Szaniszló, Czobor Mihály és Jakusith András emberei közül választják ki.[14] Úgy tűnik tehát, hogy egy-egy jelentős udvari ceremónia lebonyolításához nemcsak a főúr familiárisaira, illetve az egyes uradalmak tisztviselőire, hanem a meghívott közeli rokonok szolgálóira is szükség volt. Thurzó Borbála menyegzőjére szakácsokat is kölcsönkértek, összesen 17 mestert, többek között Thurzó Szaniszlótól, Révay Pétertől, Lépes Bálinttól, Kolonich Siegfriedtől és Jakusith Andrástól is.[15]

A biccsei számadáskönyvek tisztviselői

A biccsei uradalom azon számadáskönyvei közül, amelyek a tisztviselők fizetésére vonatkozóan is tartalmaznak információkat, Thurzó György életének időszakából két kötet maradt fenn: 1609-ből[16] és 1616-ból.[17] A későbbi évekből, Thurzó Imre és Czobor Erzsébet idejéből szintén ismertek számadáskönyvek,[18] amelyek – kiegészítő

[9] Gróf Thurzó Judit kézfogása ünnepélyén a szolgák által követendő rend. In: Radvánszky 1986: III. 7.

[10] Gróf Thurzó Borbálának, gróf Erdődy Kristóffal tartott lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 10.

[11] Gróf Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rendtartás. In: Radvánszky 1986: III. 15.

[12] Feltehetően az 1608-ban bárói címet szerző Pongrácz Dániel felesége, Majláth Anna. Nagy 1862: 530–532.

[13] Feltehetően Perényi Borbálára, Czobor Erzsébet édesanyjára utal a forrás, aki ekkor Dersffy Miklós felesége volt. Nagy 1865: 202.

[14] Gróf Thurzó Borbálának, gróf Erdődy Kristóffal tartott lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 11.

[15] Azon idegen szakácsok névsora, kik gróf Thurzó Borbála lakadalmi ünnepélyén főztek. In: Uo. 62; vö.: Thurzó Borbálának lakadalmán jelen volt fő vendégek. In: Radvánszky 1986: III. 11–12.

[16] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 133–134, 147–148, 161–163, 169–170.

[17] ŠABy OK fasc. 156. nr. 4. pag. 200–201, 240–248, 275–276.

[18] Thurzó Imre idejéből 1619-ből és 1621-ből maradt fenn számadáskönyv Biccsén: ŠABy OK fasc. 156. nr. 9, Czobor Erzsébet idejéből pedig 1623-ból, 1624-ből és 1625-ből: Uo. fasc. 158. nr. 1, nr. 2, nr. 3.

forrásként – az egyes tisztviselők udvari pályafutásának hosszabb távú alakulását teszik vizsgálhatóvá.

A biccsei számadáskönyvek több formai és tartalmi eltérést is mutatnak, úgy tűnik, hogy nem egységes minta alapján vezették őket. Mindegyik kötetben több kéz írása is megfigyelhető, így feltehetően folyamatos használatban voltak. A fizetési jegyzékek (azokban a számadáskönyvekben, amelyek lefedik az egész évet) az egyes kötetekben négyszer szerepelnek. Ez arra enged következtetni, hogy négy részletben, kántoronként – azaz kb. háromhavonta – számoltak el azokkal a személyekkel, akik az adott uradalom jövedelméből kapták a fizetésüket. Így volt ez a 17. század közepén Batthyány Ádám németújvári udvarának esetében is, ahol az *ordinarium*nak nevezett összeírásokban vezették azoknak a személyeknek a listáját, akik az egy-egy várhoz tartozó birtokok bevételéből pénzben és posztóban kaptak fizetést, valamint élelmiszer-járadékot (*prebendá*t).[19]

A számadáskönyvek elsődlegesen azoknak a személyeknek a járandóságait rögzítik, akik a biccsei uradalmi központ jövedelmeiből részesültek. A források értelmezhetőségét megnehezíti, hogy jellemzően vagy az adott tisztség megnevezését, vagy az adott személy nevét közlik, a kettőt együtt rendszerint nem. Az egyes nevek és hivatalok egybeillesztése ezért csak a különböző forrástípusok – Thurzó György levelezése, az ünnepi rendtartások, Thurzó Imre udvari rendtartása és a számadáskönyvek – összevetésével kísérelhető meg, azzal a módszertani fenntartással, hogy a hétköznapi működés során betöltött tisztségek és az ünnepi alkalmakon ellátott feladatkörök nem feltétlenül estek egybe.

Mindezt tovább nehezíti, hogy az egyes tisztségek feladatának jelentéstartalmára vonatkozóan a szakirodalomban sincsen teljes konszenzus. A 16. század második felének forrásaiban az udvarbírót például hagyományosan a *provisor*ral szokás megfeleltetni, aki mindenekelőtt a vár és a hozzá tartozó uradalom gazdasági koordinációjáért felelt.[20] Emellett a szakirodalomban – és helyenként Thurzó György leveleiben is – megjelenik a tiszttartó kifejezés is a *provisor*ra vonatkozóan.[21] Az egyes várak, uradalmi központok élén álló másik fontos vezető tisztviselő a *castellanus* volt, amelyet 19. századi műszóval hagyományosan várnagyként vagy korabeli nevén porkolábként szokás azonosítani. Emellett a forrásokban előfordul a *capitaneus,* azaz kapitány is. A tisztség mögött a vár katonaságának parancsnokát kell érteni, akit a korszak magyar nyelvű forrásai porkolábnak neveznek.[22] Amennyiben a *provisor* és a *castellanus* feladatköre valamilyen okból egyesült, akkor az adott vár élén álló tisztviselőt *praefectus*nak nevezték.[23] A teljes

[19] Koltai 2012: 245–246.

[20] Kenyeres 2020: 157.

[21] Mitropulos 2020: 4–5.

[22] Ahogy arra Bagi Zoltán is felhívta a figyelmet, a porkoláb hatáskörének meghatározását tovább nehezíti például Dobó István és Zay Ferenc esete, akik 1549-ben mindketten egyszerre szolgáltak Egerben porkolábként, de a feladatuk nemcsak a várban lévő katonák felügyelete, hanem az oda rendelt mezei hadak vezetése is volt. Ennek az oka feltehetően a várban állomásozó és az ideiglenesen oda vezényelt katonaság szétválasztásában kereshető. Bagi 2019: 39–46.

[23] Ilyen volt például Zoltay István, aki 1558-ban mintegy két hónapig ideiglenesen egyszerre töltötte be Egerben a *provisor és a castellanus* tisztét. Zoltay ezt követően Szendrőn 1567-ben előbb kapitány, majd 1588-ban udvarbíró is lett. Kenyeres 2008: 200.

fogalmi zavart végül az okozza, ha figyelembe vesszük Maksay Ferenc *Urbáriumok* című munkájának nomenklatúrájában a kapitány alá rendelt *provisor* definíciójának utolsó, mintegy megjegyzésként hozzáfűzött sorát: „*A provisori tisztet helyenként azonosnak tekintik a várnagyéval (capitaneus).*"[24]

A biccsei számadáskönyvek fizetési jegyzékeinek első helyén egészen 1621-ig a már említett Gyurcsánszky György[25] szerepel, alapvetően udvarbíróként (*provisor*). Thurzó György egyik levelében azonban prefektusként is hivatkozott rá.[26] Gyurcsánszky György szolgálati ideje alatt egy évre vonatkozóan végig 60 forintot kapott, amelyet négy részletben fizettek ki neki, különböző terményjáradékokkal kiegészítve.[27] Thurzó György és Czobor Erzsébet levelezésében az ő neve fordul elő a leggyakrabban. A főúr feleségének több alkalommal is megírta, hogy milyen utasításokat adjon az udvarbírónak, emellett levelezett magával Gyurcsánszkyval is a biccsei háztartás mindennapi feladatairól. A levelek alapján az udvarbíró szerepe alapvetően a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódott, ő koordinálta többek között a vetést és a betakarítást, továbbá a legeltetést, az erdőgazdálkodást és a halászatot a környező birtokon, valamint az urbáriumok elkészítését is.[28] Ő felelt az élelmiszerek elosztásáért és azért is, hogy megfelelő mennyiségű étel legyen a biccsei kastélyban.[29] Az inventáriumokat is rendre (többedmagával) ő jegyezte ellen.[30] A feladatai közé tartozott továbbá az is, hogy Thurzó György távollétei idején is megfelelő mennyiségű élelmiszerhez jusson, sőt több esetben pénzt is ő küldött a főúr után.[31] Az 1609. és az 1616. évben kelt számadáskönyvek alapján Gyurcsánszky szinte

[24] Maksay 1959: 831.

[25] Gyurcsánszky Györgyöt a Thurzó lányok kézfogóira, illetve menyegzőire készített ünnepi rendtartásokban jellemzően a konyhához való gazdák közé rendelték: Gróf Thurzó Judit kézfogása ünnepélyén a szolgák által követendő rend. In: Radvánszky 1986: III. 7, Gróf Thurzó Borbálának gróf Erdődy Kristóffal tartott lakadalmi ünnepélyén lévő gazdáknak rendtartása. Uo. 9. Ugyanígy Thurzó György temetésén is: Gróf Thurzó György nádor temetésének rendje. In: Uo. 368.

[26] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Csaszló, 1608. május 13. In: Kubinyi 1876: II. DXXIII. levél 226–227; Ila Bálint Gyurcsánszky Györgyöt udvarbírói, illetve *praefectusi* tisztségéből adódóan a kancellária vezetőjeként nevezi meg. Ila 1932: 18.

[27] ŠABy OK 155. nr. 7. pag. 133, 147, 162, 169; fasc. 156. nr. 4. pag. 200, 242, 275; Uo. fasc. 156. nr. 9. pag. 89, 133, 166; Uo. fasc. 157. nr. 5. pag. 94, 114, 129, 147; Uo. fasc. 158. nr. 1. pag. 94, 107, 119, 137.

[28] „[…] *hanem Gyurchanski, Zavodszki mennyenek fel, és az instrukció szerint végezzék el az urbáriumot és az lakodalomhoz való élést is intézzék el jószágunkban* […] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek, Bécs, 1607. szeptember 26. In: Kubinyi 1876: II. DII. levél 200–201.

[29] Pl.: „*Minthogy pedig én itt nem örömest sokáig késném, hadd meg, édes szívem, az udvarbíráknak, hogy midenféle konyhabeli és lovaimkért való éléssel készen várjanak, ne legyen valamiből fogyatkozásunk. Elhittem, értvén haza való jövetelünket, sok jámbor keresi meg házunkat.*" Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Kassa, 1610. augusztus 12. In: Kubinyi 1876: DLIX. levél 272–273.vö.: Mitropulos 2020: 3–31.

[30] ŠABy OK TK, fasc. 155. nr. 2; Uo. fasc. 155. nr. 9; Uo. fasc. 155. nr. 10; vö.: Hetyéssy 1967: 457–480.

[31] Pl. „*Az udvarbírónak hadd meg én szómval, hogy az gyalogoknak mind* Árvából, *Litawárul és Bicsérül* küldjenek pénzt, mert mind az vármegyék még egy holnapig *megmaradtanak szállón; külgyön valami eleven tyúkot, ludat, zabot is, egyébféle élést bár ne külgyön; külgyön valami sert is, de jó komlós legyen, hogy meg ne eczetessedjék.*" Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Esztergom, 1594. május 7. In: Kubinyi 1876: I. LXXXIII. levél 70–71.

egész évben Biccsén tartózkodott, jellemzően csak néhány napra utazott el, és csak egy lóra kapott fizetést, amely feltehetően a sajátja volt, szolgát nem tartott.[32]

Gyurcsánszky György mellett szolgált 1605 és 1612 között Kardos Gáspár,[33] 1614 és 1616 között pedig Drozdik János, a források tanulságai alapján szintén udvarbíróként.[34] Hogy mi volt a különbség Gyurcsánszky és a számadáskönyvekben rendre *provisor*ként feltüntetett Kardos Gáspár, illetve később Drozdik János feladata között, nehéz meghatározni.[35] A fennmaradt biccsei számadáskönyveket Kardos Gáspár, illetve később Drozdik János készítette. Kardos Gáspár fizetése 1609-ben Gyurcsánszkyéval megegyezően összesen 60 forint volt.[36] Azonban mikor 1614-ben Drozdik János átvette Kardos feladatkörét, eleinte kevesebb fizetést kapott, 1616-ban 40 forintot keresett, ami aztán 1621-től előbb 45 forintra, majd 60 forintra emelkedett.[37]

A tisztségek ilyen jellegű megkettőzése az árvai uradalom 1607-ben kelt urbáriumába foglalt 1613-as elszámolás alapján,[38] valamint az 1615-ben kelt számadáskönyvben is megfigyelhető.[39] Az 1613-ban kelt urbáriumba betoldott számadás szerint a vár kapitánya (*capitaneus*) Guzith István volt, aki 80 forintot kapott egy évben.[40] Várnagyként (*castellanus*) Abaffy György szolgált, aki szintén ugyanennyit keresett. A forrásban névvel meg nem nevezett udvarbíró (*provisor*), feltehetően Lencheny uram[41] 60 forint fizetéssel szerepel, Skrobák János pedig tisztség nélkül, 50 forintos fizetéssel. Így feltehetően ő is udvarbíró vagy annak a helyettese lehetett. Emellett egy névvel meg nem nevezett számtartó (*rationista*) szolgált még a várban, aki évente 36 forint fizetséget kapott. Az 1615-ös számadáskönyv ugyanezeket a neveket és tisztségeket ismétli meg, változatlan fizetéssel.[42]

A tisztségek megkettőzése mögött több, egymással összefüggő ok állhat. Egyrészt feltehető, hogy az egyes latin és magyar terminusok használata régiónként, sőt udvaronként is eltérő volt, mivel a korszakban nem volt egységes, erre vonatkozó normatív szabályrendszer. Minden udvar az adott főúr politikai és katonai karrierjéhez, családjához, társadalmi

[32] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 27–74; Uo. fasc. 156. nr. 4. pag. 41–108.

[33] ŠABy OK fasc. 155. nr. 2. fol. 14; Uo. fasc. 155. nr. 3. pag. 1; Uo. fasc. 155. nr. 7. pag. 133, 147, 162, 170; Uo. fasc. 155. nr. 12. fol. 1–5.

[34] ŠABy OK fasc. 155. nr. 17. fol. 12; Uo. fasc. 156. nr. 4. pag. 200, 242, 275.

[35] Thurzó György egyik levelében Gyurcsánszkyra így, és mellette egy névvel meg nem nevezett udvarbíróra is hivatkozik. Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Újvár, 1605. március 16. In: Kubinyi 1876: II. CCCCXLVI. levél 129–130.

[36] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 133, 147, 162, 170.

[37] ŠABy OK fasc. 156. nr. 4. pag. 200, 242, 275; Uo. fasc. 156. nr. 9. pag. 90, 133, 166; Uo. fasc. 157. nr. 5. pag. 94, 114, 129, 148; Uo. fasc. 158. nr. 1. pag. 94, 107, 119, 137; Uo. fasc. 158. nr. 2. pag. 78, 89, 96, 124; Uo. fasc. 158. nr. 3. pag. 96, 112, 127, 141.

[38] MNL OL P 1341. A. lad. 27. fasc. 4. fol. 3–4.

[39] ŠABy OK fasc. 226. no. 2. A. fol. 95–96.

[40] MNL OL P 1341. A. lad. 27. fasc. 4. fol. 3–4.

[41] 1614-ben Thurzó Ilona kézfogásának rendtartása írja, hogy a tálak mellé felügyelni küldött árvai „dvorszki"-t, azaz udvarbírót Lencheny uramnak hívják. Gróf Thurzó Ilona kézfogása ünnepélyén a szolgák által követendő rend. In: Radvánszky 1986: III. 15.

[42] ŠABy OK fasc. 226. no. 2. A. fol. 95–96.

státuszához és nem utolsósorban az adott korszak (háborús) kihívásaihoz igazodott. Ebből adódóan általános következtetések az egyes fogalmak következetes használatára vonatkozóan nehezen határozhatók meg. Emellett a feladatkörök megkettőzésében az a megfontolás is vezethette Thurzót, hogy az udvar tisztviselői így is ellenőrizzék egymást, nehogy „gondviseletlenség" legyen, ahogy az egyik levelében fogalmaz.[43]

A két azonos tisztséget viselő személy feltehetően nem tartózkodott egyszerre az udvarban, hiszen az hatásköri problémákat okozott volna. A feladatkörök látszólagos megkettőzését így magyarázhatja az a körülmény is, hogy az egyes központok élén olyan, köznemesi családból származó tisztviselők álltak, akik idejük egy részét a saját birtokaikon töltötték. Emellett időszakosan más feladatokat is elláttak. Abaffy Györgyöt, az árvai udvarbírót 1610-ben például Thurzó György Báthory Gáborhoz küldte követként. Ez alatt az idő alatt minden bizonnyal a másik udvari kapitány, Guzith István felügyelte az árvai várban szolgáló katonaságot.[44]

A tisztségek megkettőzése, voltaképpen az egyes feladatkörök szétválasztása, egyben az ebből következő professzionalizálódás az udvar intézményesülésére utal. Ez hatékonyabb adminisztrációt igényelt, és egyúttal pontosabb szervezettséget eredményezett, ami Thurzó György számára – mint több leveléből is kitűnik – kiemelten fontos volt. A feleségének, valamint a biccsei udvar vezető tisztviselőinek és a familiárisi kör elöljáróinak írt levelein keresztül az udvar a főúr távollétében is el tudta látni mindennapi feladatait, sőt vendégjárásokat is szerveztek így.[45]

Thurzó Imre familiárisai – és akik már Thurzó György udvarában is szolgáltak

Az udvari tisztségek kettőződése nemcsak az egyes uradalmi központok mindennapi gazdasági működéséért és a háztartás koordinációjáért felelős személyek között figyelhető meg, hanem a főurak kíséretét jelentő familiárisi körben is. Thurzó Imrét az 1617-ben kiadott rendtartása alapján 8-8 familiáris kísérte havonta, az ő szolgáikkal együtt összesen 20-21 lovas. A familiárisok kéthavonta teljesítettek szolgálatot az udvarban,

[43] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Árva, 1604. november 9. In: Kubinyi 1876: II. CCCCXXXI. levél 117–118.

[44] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Szatmár, 1610. május 27. In: Kubinyi 1876: DXLIV. levél 254–255.

[45] *„Szerelmes én édes atyámfia, csak azt akarám tudtodra adnom, hogy Dersffy Ferenc uram asszonyommal anyámmal egyetemben ott lesznek vacsorán nálad. Azért hadd meg, hogy Hanz az házakhoz és az pohárszékhez lásson. Ezüst tálakat adjanak ki az tárházból, és ételből se legyen fogyatkozás. Édes szívem, mert most mind gazda, s mind gazdasszony te vagy, lássad, hogy vétek ne essék semmiben".* Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek, Teplice, 1598. június 27. In: Kubinyi 1876: I. CCLV. levél 244.

(általában) saját lovas szolgálóik felével,[46] akiknek ily módon (leszámítva azokat a reprezentációs eseményeket, amelyeken az összes familiárisnak részt kellett vennie) egy év alatt csak három hónapban kellett szolgálniuk uruk mellett. A familiárisok fizetségüket a velük megjelent lovas szolgálók számához mérten kapták.[47]

A rendtartás az udvar „fő gondviselőjének" és kapitányának, egyúttal a familiárisok elöljárójának Csúti Gáspárt, utána pedig Rimay Jánost nevezi meg.[48] Csúti Gáspár neve 1599-ben tűnik fel először a forrásokban, Pálffy Miklós környezetében. A főúr a török nagyvezírhez küldött *secretarius*ként említi egyik levelében.[49] Hogy pontosan mikor került a biccsei udvarba, nem tudni, 1605-ben már Thurzó György említi levélhordói között.[50] 1607-ben Thurzó Judit kézfogóján étekfogóként szolgált,[51] 1612-ben Thurzó Borbála menyegzőjén az urak asztalánál állva a szolgálók között szerepelt, de az előkészületek során őt rendelték a pohárszék mellé is.[52] 1614-ben Thurzó Ilona kézfogóján ugyanezt a szerepet töltötte be.[53] Csúti Gáspár a főúr temetésének rendtartásában, az előkészületek során egyrészt a processziót rendelő urak között szerepelt, másrészt pedig a szövétneket osztók között, de egyúttal a templom ajtajához rendelt ajtónállók mellett is szolgált.[54] 1610-ben Thurzó György képviseletében járt Báthory Gábor erdélyi fejedelemnél.[55] 1618-ban Thurzó Imre menyegzőjén a fő gazdák között szolgált, és a legnagyobb számú, nyolc lóval megjelent familiáris volt.[56] Ugyanebben az évben Thurzó Mária menyegzőjén az étekfogók közé rendelték.[57] Thurzó Imre halála után már Bethlen Gábor erdélyi fejedelem udvarában szolgált udvarmesterként.[58]

Thurzó Imre udvari rendtartása második kapitányként Rimay Jánost nevezi meg. Az ő neve 1617-ben, Thurzó György temetésének előkészületei során tűnik fel először a biccsei udvar irataiban. Ekkor a temetési menet és a ceremónia rendjének meghatározásában vett részt.[59] Hogy ezt megelőzően szolgált-e Thurzó György udvarában, nem egyértelmű. Bár – ahogy levelei mutatják – Rimay már korábban is kapcsolatban állt Thurzó Györggyel,[60] sőt tulajdonképpen abba a szellemi körbe tartozott, amely-

[46] Az egyes udvari familiárisok kötelezettségeit az évente megkötött konvenció rögzítette. Koltai 2001: 16.
[47] Thurzó Imre udvari rendtartása. In: Koltai 2001: 61–68.
[48] Koltai 2001: 62–63.
[49] Pálffy Miklós a nagyvezírnek és a tatár kánnak. 1599. szeptember 2. Közli: Szádeczky 1885: 567–568.
[50] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Újvár, 1605. március 13. In: Kubinyi 1876: II. CCCCXLVI. levél 129–130.
[51] Gróf Thurzó Judit kézfogása ünnepélyén a szolgák által követendő rend. In: Radvánszky 1986: III. 1853. 7.
[52] Gróf Thurzó Borbálának gróf Erdődy Kristóffal kötött lakadalmi ünnepélyén lévő gazdáknak rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 9.
[53] Gróf Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rendtartás. In: Radvánszky 1986: III. 14.
[54] Gróf Thurzó György nádor temetésének rendje. In: Radvánszky 1986: III. 366–372.
[55] Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. 1610. május 27. In: Kubinyi 1876: II. DXLIV. levél 254–255.
[56] Kovacsóczy 1833: 343.
[57] Tisztviselők rendje gróf Thurzó Mária lakadalmán. In: Radvánszky 1986: III. 17.
[58] Jeney-Tóth 2012: 41, 80–87, Koltai 2001: 239.
[59] Jakusith András levele Thurzó Imrének. Pruszk, 1616. december 28. MNL OL E 196. Irregesta, 28. d. fol. 62, Gróf Thurzó György nádor temetésének rendje. In: Radvánszky 1986: III. 367–368.
[60] Rimay János levele Thurzó Györgynek. Alsósztregova, 1602. október 1. In: Eckhardt 1955: 231–232.

ben a Forgách családdal való kapcsolata miatt a főúr is felnőtt.[61] Rimay Balassi Bálint környezetében töltött fiatal évei után,[62] 1587 és 1593 között előbb ecsedi Báthory István udvarában szolgált,[63] később Bocskai István ajtónállója, azután pedig Illésházy István titkára lett.[64] Tapasztalatával minden bizonnyal hozzájárult az udvar szervezettségének fenntartásához és az általa kifejtett hatalmi reprezentáció formálásához. Thurzó Imre mellett főként politikai tanácsadóként tűnt fel, és a források alapján befolyása lehetett a főúr politikai tevékenységére is.[65]

Thurzó Imre a két udvari főkapitány mellé egy-egy helyettes (azaz vice) kapitányt is rendelt. Csúti Gáspár helyettese Bory István volt,[66] aki kéthavonta 4 lóval (azaz lovas szoláglóval) jelent meg az udvarban, összesen 7 lóval szolgált. Rimay János helyettese pedig Zoltán Ferenc volt, aki kéthavonta 5 lóval jelent meg az udvarban, és összesen is ennyivel szolgált.

Thurzó Imre rendtartása a már említett Kluczoy Jánost nevezi meg a biccsei udvar főudvarmesterének. Az ő feladata volt a konyhamester, az ételfogók, a pohárnokok, a bortöltők és az ő helyetteseik munkájának koordinációja, tehát az étkezések megszervezése és felügyelete.[67] Emellett Thurzó Imre és Czobor Erzsébet szolgálóinak, és az inasokat is tartó familiárisok szolgálóinak felügyelete is hozzátartozott.[68] A kora újkori főúri udvarokban az étkezések rendje szabályozott módon, ceremoniális rendben zajlott. Az étkezéseknek fontos szerepe volt egyrészt a társadalmi érintkezésekben és a reprezentációban is mint a gazdagság kifejezőeszköze.[69] Az étkezések rendjére vonatkozóan Thurzó Imre meghagyta az apja idejében bevett szokásrendet.[70] Thurzó Imre (névvel meg nem nevezett) főlovászmesterét szintén még apja idejéből hagyta meg, ugyanígy komornyikját, Armpruszter Ferencet is, aki már wittenbergi tanulmányai és peregrinus útja során is mellette volt.[71]

---

[61] Rimay János levele Justus Lipsiushoz. Trencsén, 1592. augusztus 20. In: Eckhardt 1955: 223–230; Klaniczay 1985: 27–28; Ács 2014: 95–101.

[62] Kőszeghy 2008: 298–300; Eckhardt 1955: 39–44.

[63] Kovács 2016: 937–940.

[64] Ács 1982: 626–631; Ipolyi 1887: XVII. levél 136–138, LXXXIII. levél 198–199, LXXXV. levél 201, LXXXVII. levél 203; Nagy 1983: 321–333.

[65] Ipolyi 1887.

[66] Bory István 1615-ben Thurzó György mellett több alkalommal is levélhordóként is szolgált. ŠABy OK TK, II–B/46. fol. 1–2, 3–4. 1617-ben a főúr temetésén a templom előtt volt ajtónálló. MNL OL P 1341. Lad. 27. fasc. 4. fol. 323. Miután a biccsei kastély és a hozzá tartozó uradalom 1626 után az Esterházy család kezére került, az ő szolgálatukba állt, feltehetően ezután is a biccsei udvar egyik vezetőjeként. Esterházy Pál levele Bory Istvánnak. Bozok vára, 1632. november 8. In: Ipolyi 1887: V. levél 361–362.

[67] Thurzó Imre udvari rendtartása. In: Koltai 2001: 63–64.

[68] Őket a rendtartás név szerint is felsorolja. Inasokat tarthatott: Csúti Gáspár, Rimay János, Bory István, Kluczoy János és Nyéki András. Ipolyi 1887: 64–65.

[69] Benda 2014: 246–247.

[70] *„7. Velünk egy asztalnál egyenek azok, az kik szegény istenben elnyugodt szerelmes uram atyámmal ettek, és kiknek jóakaratunkból ennek utána megengedjük, az többi az szokott asztalhoz, mely vagyon az udvarbíró* házában, menjenek" Thurzó Imre udvari rendtartása. In: Koltai 2001: 64.

[71] Koltai 2001: 63–64. Armpruszter Ferenc levele Thurzó Györgynek. Wittenberg, 1616. február 8. In:

Thurzó Imre mellett kéthavi bontásban lovas szolgáik felével az alábbi személyek voltak jelen:

Név	**Lovas szolgáiknak száma (önmagukkal együtt)**	
	Összesen	
	Egyik hónapban	Másik hónapban
Bory István	7	4
Herman uram[72]	5	3
Markus uram	5	3
Illey uram[73]	5	3
Bácsmegyei uram[74]	4	2
Alapi uram	3	2
Szőch András[75]	2	2
Kiss Ferenc[76]	2	2
	Másik hónapban	
Zoltán Ferenc[77]	5	5
Ugronovith László[78]	4	2
Szentiványi Menyhárt[79]	4	3
Dézei[80]	4	2

Dományházi 1989: 120. levél 164–165.

[72] Hermann Márton korábban szolgált Thurzó György mellett mint levélhordó, MNL OL E 196. Irreg. fasc. 38. nr. 2. fol. 3–4. 1612-ben, Thurzó Borbála menyegzőjén, és 1614-ben, Thurzó Ilona kézfogóján is a meghívott főurak mellé rendelték. Gróf Thurzó Borbálának gróf Erdődy Kristóffal tartott lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 9; Gróf Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rendtartás. In: Uo. III. 14. Hermann 1617-ben, Thurzó György temetési menetében az aranyozott pallost vitte. Gróf Thurzó György temetésének rendje. In: Uo. III. 366.

[73] 1617-ben, Thurzó György temetésén a koporsót vivők között volt. Radvánszky 1986: III. 367.

[74] Bácsmegyei uram korábban Thurzó György udvarában szolgált, a főúr temetése után szolgálataiért posztót kapott fizetségül. Gróf Thurzó György nádor temetésére vásárolt posztó. Radvánszky 1986: III. 369.

[75] Szőch András 1612-ben ajtónállóként szolgált Thurzó Borbála lakodalmának ünnepsége alatt. Gróf Thurzó Borbálának gróf Erdődy Kristóffal tartott lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 10. 1617-ben, Thurzó György temetésének előkészítése során posztót vásárolni küldték Bécsbe. Gróf Thurzó György nádor temetésére vásárolt posztó. Uo. III. 369.

[76] Kiss Ferenc neve is szerepel a Thurzó György temetése utáni posztókiosztási listán, így feltehetően már az ő udvarában is szolgált. Radvánszky 1986: III. 369.

[77] Zoltán Ferenc Thurzó György temetési menetében az aranyozott gyászzászlót vitte, és ő is kapott posztót a szertartás után. Feltehetően korábban Thurzó György udvarában szolgált. Radvánszky 1986: III. 367, 369.

[78] Ugronovith László neve először 1606-ban tűnik fel a Thurzó-udvar forrásaiban mint familiáris. MNL OL E 196. 52. d. 2. t. nr. 120. fol. 224–255. 1609-ben három lóval szolgált. ŠABy OK fasc.155. nr. 7. pag. 134.

[79] 1607-ben 3 lóval szolgált Thurzó Judit kézfogóján. Radvánszky 1986: III. 8. Neve is szerepel a Thurzó György temetése utáni posztókiosztási listán. Uo. III. 369.

[80] A rendtartásban áthúzva szerepel a neve, helyette később Kovács János szolgált Thurzó Imre mellett.

Thedy István[81]	4	2
Verebéli[82]	4	4
Palásti	4	2
Pongrácz Gáspár[83]	4	2

Mellettük szolgáltak az étekfogók, akiknek mindig Thurzó Imre mellett kellett tartózkodniuk, lovas szolgáikkal együtt viszont csak akkor kellett megjelenniük, ha arra külön hívást kaptak.

Név	**Lovas szolgáinak száma (önmagukkal együtt)**
Szigethi György, az asztalnokmester[84]	4
Máriási	3
Lipthay[85]	3
Szerémi[86]	2
Kövér László[87]	2
Dávid Zsigmond[88]	2
Csepkovith András[89]	2

[81] 1609-ben 1 lóval szolgált Thurzó György mellett. ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. fol. 133v.

[82] Ugyanígy szerepel a neve a Thurzó György temetését követően kelt, posztókiosztásról szóló jegyzékben is, így feltehetően korábban is szolgált a Thurzó-udvarban. Gróf Thurzó György nádor temetésére vásárolt posztó. In: Radvánszky 1986: III. 369.

[83] Neve először 1603-ban tűnik fel, Thurzó György Bánffy Miklóshoz küldte. ŠABy OK TK, II–D/17. fol. 52. 1609-ben két lóval szolgált. ŠABy OK fasc.155. nr. 7. pag. 134.

[84] 1607-ben két lóval szolgált Thurzó Judit kézfogóján (l. lent), 1609-ben pedig már 6 lóval szolgált Thurzó György mellett (l. lent). 1612-ben, Thurzó Borbála menyegzőjén és 1614-ben Thurzó Ilona kézfogóján is szállásosztó volt. Thurzó Borbálának lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 9; 5. Ugyanez a forrás a főtisztviselő urak között is megemlíti. Uo. 14; Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rendtartás. Uo. 15.

[85] Feltehetően Lipthay Márton, bár 1614-ben testvére, Imre is szolgált a Thurzó-udvarban. Lipthay Márton 1611-ben Thurzó György követe volt, hódoltsági ügyekben járt el, később, 1615-ben pedig Bécsben is képviselte urát. ŠABy OK TK, IV–L/1. nr.138. 1661-ban már Thurzó Imre udvarában szolgált. ŠABy OK TK, II–L/3. nr. 147, 1617-ben, Thurzó György temetésének előkészítése során szövétneket osztani, valamint a pincékhez felügyelni és a gazdák közé rendelték. Thurzó György nádor temetésének rendje. In: Radvánszky 1986: III. 368.

[86] Feltehetően korábban is szolgált a Thurzó-udvarban, mert a neve szerepel a Thurzó György temetését követően kiosztott posztót összeíró listában. Radvánszky 1986: III. 369.

[87] Az ő neve is szerepel a posztót kiosztó listában. Radvánszky 1986: III. 369.

[88] 1612-ben, Thurzó Borbála menyegzőjén a tálak mellé rendelték. Thurzó Borbálának lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radánszky 1986: III. 10. 1616-ban levélhordóként tűnik fel a neve. ŠABy OK TK, II–D/11. fol. 1–2.

[89] 1614-ben, Thurzó Ilona kézfogóján a gyertyákra felügyelni rendelték. Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rend. In: Uo. III. 15. 1617-ben, Thurzó György temetésének előkészületei során posztót vásárolni küldték, és a ceremónia után posztóval fizettek neki. MNL OL P 1341. Lad. 27. fasc. 4. fol. 324.

Velük együtt Thurzó Imre teljes kíséretének létszáma ekkor összesen 60 fő volt, akik közül azonban jellemzően nem mindenki tartózkodott folyamatosan a főúr mellett. Ennyien csak kiemelkedően fontos, reprezentációs társadalmi alkalmakon kísérték. Ilyen alkalom volt például a menyegzője, ahol a rokonság familiárisait is saját kíséretébe állítva összesen 121 főnyi lovas kísérettel reprezentált.[90]

Thurzó Imre familiárisainak számáról és személyi összetételéről még egy forrás tudósít 1619-ből, amelyet utólag az ebben az évben kelt biccsei számadáskönyvbe illesztettek be. Bár a forrás nem adja meg, hogy milyen eseményre rendelte maga mellé Thurzó Imre a familiárisait, de levelei alapján feltételezhető, hogy Bethlen Gábor táborába vonult velük.[91]

Thurzó Imre kíséretének létszáma 1619-ben az alábbiak szerint alakult:

Név	**Lovas szolgáinak száma (önmagával együtt)**	**Fizetése erre az adott útra vonatkozóan**
Bory István	7	47 forint 50 dénár
Illey uram	5	26 forint 83 dénár
Zoltán Ferenc	5	20 forint
Armpruszter Ferenc	5	20 forint
Szentiványi Menyhárt	5	20 forint
Verebéli uram	4	16 forint
Ugronovith László	4	16 forint
Thedy István	4	16 forint
Szigethi György	4	16 forint
Just	4	16 forint
Palásty	4	16 forint
Kovács János[92]	4	16 forint
Pongrácz Gáspár	3	12 forint
Dávid Zsigmond	3	12 forint
Horváth István	3	12 forint
Petrikovich	3	12 forint
Osterkovich	2	8 forint
Meskó György	2	8 forint
Földváry	2	8 forint

[90] Kovacsóczy 1833: 343–344.

[91] Bethlen Gábor levele Thurzó Imrének. Kassa, 1619. szeptember 21. In: Szilágyi 1879: CXXIX. levél 133–134.

[92] Az 1617. évben kelt udvari rendtartás egyik utólagos betoldása alapján ő egy bizonyos Dézei helyett lépett Thurzó Imre szolgálatába. Thurzó Imre udvari rendtartása. In.: Koltai 2001: 67.

Név	Lovas szolgáinak száma (önmagával együtt)	Fizetése erre az adott útra vonatkozóan
Bornemissza	2	8 forint
Hraboczky	2	8 forint
Magossy	2	8 forint

A lista az összes familiárist felsorolja, akik az ifjú főurat kísérték. A jegyzék a familiárisok nevét lovasaik számával és azzal a fizetésükkel együtt sorolja fel, amelyet ez után az utazás után egy összegben, a velük megjelent lovasaik után kaptak. Ez összesen 22 familiárist és velük együtt 79 lovast jelent. A Thurzó-udvarban szolgálóknak is egy lóra átlagosan négy forint járt egy hónapban.

Thurzó Imre két évvel korábban kiadott rendtartásával összevetve látható, hogy az udvar hétköznapi működésétől eltérően ezen az úton a főúr társadalmi rangjához mérten, a vele szemben elvárt reprezentációhoz igazodva a familiárisok mindegyik lovas szolgálójukat magukkal vitték. A korszakban jellemző volt, hogy az éves (pénzben, posztóban és természetben adott) fizetés felett a familiárisok havonta is kaptak fizetést lovasaik után, amennyiben az adott hónapban úton voltak uruk kíséretében, vagy táborba szálltak vele. Erről rendelkezik Esterházy Miklós nádor udvari rendtartása is.[93]

Thurzó György familiárisai

Thurzó György lóval szolgáló kíséretéről két forrás maradt fenn, ezek azonban nem adnak teljes körű összegzést a személyi környezetéről:

1. Thurzó Judit 1607-ben tartott menyegzőjének rendtartása[94] tartalmazza a főúr familiárisainak egy részét, akiket a menyasszony és kísérete fogadására küldtek. A lista azért nem teljes, mert több, egyébként lóval szolgáló udvari embert is más feladatra osztottak be az ilyen alkalmakon bevett gyakorlatnak megfelelően. Köztük volt például Csúti Gáspár, aki Thurzó Judit kézfogóján étekfogóként, vagy Pozsgai István,[95] aki

[93] Esterházy Miklós nádor udvari rendtartása, 1635–1640 körül. In: Koltai 2001: 80–89.

[94] Gróf Thurzó Judit kézfogásán a szolgál által követendő rend. In: Radvánszky 1986: III. köt. 8.

[95] Pozsgai István neve 1595-ben tűnik fel először a biccsei központú Thurzó-udvar forrásaiban, később, 1599-ben, 1604-ben,1606-ban és 1607-ben is Thurzó György követeként szolgált Nagyszombatban. Thurzó György 1602-ben is említi egyik levelében. MNL OL E 196. 52. d. 2. t. nr. 385. fol. 82–83, nr. 464. fol. 229–230; ŠABy OK, TK, III–T/12. fol. 4, 5, 6, 7–8, 9–10, 186, 401; Uo. II–P/46. fol. 1–2, 3. Később feltehetően konyhamester volt, 1609-ben és 1616-ban is 80 forint fizetséget kapott egy évben. ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 133, 147, 161, 169; ŠABy OK fasc. 156. nr. 4. pag. 200, 242; 1612-ben Thurzó Borbála menyegzőjén, 1614-ben Thurzó Ilona kézfogóján és 1617-ben Thurzó György végtisztességi ceremóniájának is a konyhához rendelt gazdák között szolgált. Thurzó Borbálának lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 9, Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő

ugyanekkor a fűszerekhez és a gyümölcshöz rendelt gazdaként szolgált. A hétköznapokban mindketten jellemzően Thurzó György kíséretében vagy követként láttak el feladatokat.[96]

Név	**Lovas szolgáinak száma (önmagával együtt)**
Marsovszky György[97]	4
Horváth Mihály[98]	3
Győri Imre	3
Szigethi György	2
Ifjú János	2
Kossuth Imre[99]	2
Perényi Gábor[100]	6
Magli	4
Keczer András[101]	5
Topos István[102]	4
Pongrácz Gáspár	3
Szentiványi Menyhárt	3

2. Az 1609-es biccsei számadáskönyv egyik betoldása[103] összesíti egy adott útra vonatkozóan a Thurzó Györggyel tartó familiárisainak számát. A jegyzék tartalmazza

rendtartás. In: Radvánszky 1986: III. köt. 14. A temetés után posztót kapott fizetségül. Thurzó György nádor temetésére vásárolt posztó. Uo. III. köt. 369.

[96] Vö. hogy jellemzően kik és milyen tisztségekben kísérték el utazásaira Báthory Gábort és Bethlen Gábort. Jeney-Tóth 2012, 33–42.

[97] Thurzó György egyik levelében, 1606-ban porkolábként említi. ŠABy OK TK, II–M/7. fol. 1–8, 1608-ban is familiárisként szolgált. Uo. OK, TK, III–T/12. fol. 160, 1612-ben Thurzó Borbála menyegzőjén és 1614-ben, Thurzó Ilona kézfogóján is a konyhához rendelt gazdák között szolált. Thurzó Borbálának lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986: III. 9, Thurzó Ilona kézfogási ünnepélyén követendő rendtartás. In: Uo. III. 14. Szerepel az 1608-ben kelt biccsei élelmiszer-inventárium Uo. OK, fasc. 155. nr. 5. fol. 1. és az 1616-ban kelt biccsei élelmiszer-inventárium aláírói között is. ŠABy OK fasc. 156. nr. 1. fol. 31.

[98] Thurzó György 1608-ban is familiárisként említi az egyik levelében. Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Újvár, 1608. március 14. In: Kubinyi 1876: II. DXVIII. levél 219–220.

[99] Thurzó György 1606-ban is familiárisaként említi. Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Bécs, 1606. június 23. Kubinyi 1876: II. CCCCLXI. levél, 144–146.

[100] Thurzó György több levelében is említi familiárisként 1596-ban. MNL OL E 196. 52. d. 2. t. nr. 372. fol. 55–56, Uo. nr. 380. fol. 72, és 1606-ban is. ŠABy OK TK, III–/12. fol. 511.

[101] Thurzó György halála után Thurzó Szaniszló mellett szolgált, és 1626-ban az ő temetésének egyik szervezője volt. Horn 1998: 768.

[102] 1606-ban levélhordóként szolgált Thurzó György mellett. ŠABy OK TK, III/ T–12. fol. 487.

[103] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. fol. 133v.

továbbá a lovasok pénzben kapott fizetését is arra a hónapra vonatkozóan, amikor ez az út lezajlott. Az utazás célját a forrás azonban nem adja meg (lehetett akár a nádorválasztó országgyűlés is).[104] Így az esemény ismeretének hiányában nem következtethetünk arra, hogy Thurzó Györgynek milyen mértékű reprezentációra volt szüksége, ezért arra sem, hogy teljes familiárisi körének vajon mekkora hányadát vitte magával.

Az összeírás alapján az alábbi familiárisok szolgáltak ekkor Thurzó György mellett:

Név	**Fizetése**
Kossuth Mihály	8 forint
Kossuth János[105]	9 forint
Győri Imre	6 forint
Topos István	11 forint
Thedy István	4 forint
Marsowsky György	12 forint
Szigethi György	24 forint
Pongrácz Gáspár	6 forint
Tany Ferenc[106]	30 forint
Horváth Mihály	6 forint
Ungorovith László	12 forint
Alapi uram	12 forint
Skultéti Márton[107]	25 forint

Bár a jegyzék azt nem tüntetni fel, hogy a familiárisok hány ló után kapták ezt a fizetést, de ha az 1619-ben kelt összeírás tanulságai alapján egy lovas után 4 forinttal számolunk, akkor ez a kíséret összesen 13 familiárisból és velük együtt 48 lovasból állt. Egyébként Esterházy Miklós is hasonló számú kísérettel járt, 1641-ben például összesen 45 lovast rendelt maga mellé egy hónapra.[108]

Thurzó György familiárisi kíséretének vizsgálatába érdemes bevonni a számadáskönyvekben vezetett, aktutálisan Biccsén tartózkodó személyek lovainak kiadott zab mennyiségét jegyző listákat is.[109] Ezeket a Thurzó György feleségének, Czobor Erzsébetnek írt leveleiből körvonalazódó itinériumával összevetve számos kiegészítő

[104] Károlyi 1919: 124–163.

[105] 1606-ban Thurzó György több levele is említi mint familiárist. ŠABy OK TK, III/ T–12. 481–482; MNL OL E 196. 52. d. 2. t. 120. fol. 224–225.

[106] 1617-ben Thurzó György temetési menetében a strucctollas, aranyozott sisakot vitte. MNL OL P 1341. lad. 27. fasc. 4. fol. 322.

[107] 1614-ben Thurzó György követe volt a linzi birodalmi gyűlésen. ŠABy OK TK, II–S/22. fol. 1–29; 1615-ben és 1616-ban pedig a főúr bécsi követe volt. Uo. fol 30–86, 87-127.

[108] Duchoňová 2013: 149–150.

[109] ŠABy, OK fasc. 155. nr. 7. pag. 27–74; 77–85, Uo. fasc. 156. nr. 4. pag. 41–108, 110–123.

adat nyerhető ki. Ezzel a módszerrel nem azok a személyek válnak láthatóvá, akik Thurzó György mellett tartózkodtak, hanem éppen fordítva, azok a familiárisok, akik az adott napokon nem „udvaroltak" a főúr mellett, hanem jellemzően valamilyen más feladatot láttak el, például az információáramoltatásban játszottak szerepet. Adták és vették a híreket, és leveleikben továbbították azokat a főúrnak, vagy éppen maguk vitték Thurzó leveleit és szóbeli üzeneteit.[110] Az adatok alapján ugyanígy az is kirajzolódik, hogy a falmiliárisok közül kik voltak azok, akik jellemzően állandóan Biccsén tartózkodtak, és a gazdálkodásban (is) voltak feladataik. Az 1609-es számadáskönyvbe foglalt zab kiosztásáról szóló éves lista alapján a familiárisok közül Tany Ferenc, Tatay Gáspár[111] és Pápay Miklós[112] tartózkodott a legtöbbet Biccsén.

Jellemző volt, hogy Thurzó György familiárisainak csak egy része tartott utazásai során a főúrral, ugyanis a többiek Biccsén, Lietaván, Hricsóban, illetve Árvában tartózkodtak, vagy alkalmi feladatok ellátásával megbízva úton voltak. 1594-ben, mikor Thurzó Nagyszombat felé tartott, levélben kérte feleségét, hogy küldjön utána a familiárisai közül többeket, mert Mátyás főherceg jelenléte előkelőbb reprezentációt követelt meg. A levél alapján úgy tűnik, hogy míg a többségük akkor is Biccsén, Horváth István, a későbbi kapitány Árvában tartózkodott.[113]

Ennek nyomán felmerül a familiárisok szálláshelyének problémaköre is. A biccsei számadáskönyvek töredékessége és formai eltérései miatt ugyanis nem állapítható meg, hogy a felsorolt familiárisok „*continuus uraim*" voltak-e, azaz az állandó szállásuk uruk mellett volt, vagy a „*házi uraim*" közé tartoztak, és csak alkalomszerűen jelentek meg az udvarban, és alapvetően saját birtokaikon éltek.[114] Az alapján, hogy Thurzó Imre udvari rendtartásában kéthavi bontásban rendeli maga mellé az urakat, nem dönthető el egyértelműen, hogy azokban a hónapokban, amikor a familiárisoknak nem kellett a főúr mellett tartózkodniuk, hol volt a szállásuk: Biccsén, Lietaván, Hricsóban, Árván, Tokajban vagy esetleg saját birtokukon. Batthyány Ádám ordináriumkönyvei azonban egymástól egyértelműen elkülönítve sorolják fel az udvarban élő, illetve a „bejáró"

[110] Pl. „[…] *ez kötés levelet vigyék Bitchére, hogy onnét vitten vigyék Nagy Szombatban*." Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Kassa, 1607. február 17. In: Kubinyi 1876: II. CCCCLXXXI. levél 169–170; vagy: „*Onnét Biccséről csak ide hozzák a leveleket Ujvárban, és itt adgyák az porkoláb Somody Gergely kezében, ő osztán ennekem valahon leszek megküldi, az embert itt tartóztatván, az míg választ írok* […]". Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Újvár, 1602.szeprember 27. Uo. CCCXLVII. levél 41-43.

[111] 1604-ben és 1616-ban is familiárisként szolgált Thurzó György mellett. ŠABy OK TK, III–T/12. fol. 291, 351; 1617-ben, Thurzó György temetése után posztót kapott. Gróf Thurzó György nádor temetésére vásárolt posztó. Radvánszky 1986: III. 369.

[112] Feltehetően később is a főúr mellett szolgált, mert ő is szerepel a Thurzó György temetése után kelt posztókiosztási listában. Radvánszky 1986: III. 369.

[113] „*Azért édes szívem kérlek, hogy ez levél látván, mindjárt írd meg Árvára Horváth Istvánnak, hogy minden szerével jöttön jöjjön alá. Az két Dubovski is azonképen, Wisnovszky is és Chepeni* Lőrincz *mindjárast* jőjenek alá, ha oly hirtelen szerszámot nem találnak, találunk itt szerszámot nekik. Az istenért éjjel nappal siessenek. Dániel is, ha ott vagyon, éjjel nappal siessen vissza. *A herceget holnapra várják Nagyszombatba, Ferdinánd herceget is Győrre várják*." Thurzó György levele Czobor Erzsébetnek. Tornóc, 1594. február 7. In: Kubinyi 1876: I. LX. levél 48–49.

[114] Vö.: Koltai 2012: 253–258.

urakat. 1641-ben Németújváron az előbbi csoportban 39, utóbbiban 26 főt írtak össze.[115] Ugyanígy Esterházy Miklós udvari rendtartása is megkülönböztette őket, és a „*házi uraim*" között hetekre bontva osztotta fel a bejárást.[116]

Thurzó György udvara esetében a *continuus* és a *házi urak* külön halmazokba történő elkülönítése csak a főúr és a familiárisai között fennmaradt levelek véletlenszerűen elszórt adataiból határozható meg. A *continuus urak* közé sorolható például Farkas Pál fia (akit szintén Farkas Pálnak hívtak), aki Biccsén kapott szállást. Apja ugyanis egyik levelében megköszöni Thurzónak, hogy elengedte hozzá haza a fiút, mivel beteg, és valószínűleg utoljára láthatja.[117] (Az idősebb) Farkas Pál egyik korábbi levele alapján ő maga is szolgált a főúr udvarában, ahová a fia Nádasdy Pál ajánlására került be.[118] Thurzó György familiárisai közül saját birtokain lakott viszont Bogdány Miklós, akinek egy válaszleveléből derül ki, hogy 1601-ben a főúr előre értesítette, hogy ha Ostrosich András megérkezik Biccsére, kérni fogja, hogy jöjjön el a vendégség ideje alatt szolgálni.[119] Bossányi János is rendre saját birtokairól keltezte leveleit, így feltehetően ő is csak alkalomszerűen jelent meg Thurzó udvarában.[120]

A számadáskönyvekben vezetett, a zab kiosztásáról szóló jegyzékek adatainak használatáról, a főúr leveleinek keltezéséből összeállítható itineráriumával mint kontrollforrással összevetve példa gyanánt álljon itt a következő eset: Thurzó György 1609. február 11. és március 5. között Bécsben tartózkodott,[121] és mivel ekkor egyetlen familiáris neve sem tűnik fel a számadáskönyvben,[122] feltehető, hogy teljes kíséretével reprezentált az uralkodó előtt. Ugyanígy, 1610. július 10. és augusztus 20. között Kassán feltételezhetően szintén teljes kíséretével jelent meg,[123] és Biccsére csak Jakusith András és Czobor Imre[124] szolgálója érkezett, bizonyára családi ügyek miatt.[125] Ehhez képest 1609. január 1-jén, mikor Thurzó György már megválasztott nádorként feltehetően éppen úton volt Pozsonyból hazafelé, Biccsén várta Beniczky Márton alnádor, Burián György, aki sáfárként, és Pozsgai István, aki pedig konyhamesterként szolgált.[126] Ezek alapján úgy tűnik, hogy Thurzó a nádorrá választását megünneplő esemény étkezéseit előkészíteni

[115] Koltai 2012: 247.

[116] „*15. Az uraimék penig, az kiknek continuusoknak kell lenni udvarnál, azok helyben lévén, az kik közülök ki akarnak menni, az úr hírével járjanak.* […] *16. Az quartirokban levő uraim közül penig, kik nem continuusok, az hadnagy, vagy ő itt nem létében komornyik gondviseléséből hétszámra járjanak be, mindenkor három-három fő legény, vagy 4-4 fő legény, avagy az mikor mint meg leszen hagyva nekik.*" Esterházy Miklós udvari rendtartása 1635–1640 körül. In: Koltai 2001: 82.

[117] Farkas Pál levele Thurzó Györgynek. Újvár, 1615. augusztus 13. ŠABy OK TK, II–F/4. fol. 3.

[118] Farkas Pál levele Thurzó Györgynek. Újvár, 1614. február 27. ŠABy OK TK, II–F/4. fol. 1–2.

[119] Bogdány Miklós levele Thurzó Györgynek. Dubnicza, 1601. április 20. ŠABy OK TK, II–B/43. fol. 2.

[120] ŠABy OK TK, II–B/52. csomó levelei

[121] ŠABy OK TK, III–T/12. fol. 143, 147; MNL OL P 1314. Batthyány-missilisek, nr. 50565.

[122] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 33–36.

[123] ŠABy OK TK, III–T/12. fol. 183; 186–187, 188–189, 191–192, 193–194,196–197, 198–199, 201–203, 204–205, 206–207, 208–209.

[124] Czobor Mihály fia Thurzó György feleségének, Czobor Erzsébetnek az unokaöccse. Nagy 1858: 206.

[125] ŠABy OK fasc. 155. nr. 8. pag. 120–121.

[126] ŠABy OK fasc. 155. nr. 7. pag. 77.

küldte haza őket. Január 6-án csatlakozott hozzájuk Lehoczky György,[127] Keresztesi Pál (akinek a neve más forrásokban nem tűnik fel), valamint az árvai *rationista* és a *provisor*, illetve a lietavai vicekapitány is (mindannyian név nélkül).

Ugyanezeket az összeírásokat vizsgálva a Biccsén tartózkodó vendégekre vonatkozóan is számos adatot kapunk. 1610-ben, miután Thurzó György augusztus 31-én megérkezett Kassáról Biccsére, Thurzó Miklós, Nádasdy Pál, Zrínyi (VI.) Miklós[128] és Révay Ferenc már ott várták.[129] Viszont 1616-ban, mikor a főúr betegség miatt majdnem egész évben otthon tartózkodott, és szinte csak gyermekei látogatták, ekkor jórészt csak Thurzó Judit, Ilona és Borbála vendégeskedtek Biccsén.[130]

Összegzés

Összességében látható, hogy Thurzó György biccsei központú udvarának társadalma, mind az egyes várak népe, mind pedig az udvar népe alapvetően gazdasági forrásokból ismerhető meg, kiegészítve a főúr levelezésében található szórványos adatokkal és a fennmaradt (alapvetően ünnepi) rendtartásokkal. Bár a források felhasználása számos nehézségbe ütközik, kirajzolódik belőlük azoknak a személyeknek a köre, akik vagy Biccséről, vagy állandóan a főúr mellett tartózkodva működtették udvarát, legyen szó a gazdaság és a háztartás mindennapi teendőiről, az információáramoltatásról, a (követjáráson keresztül megvalósított) politikai érdekérvényesítésről, a háborús időkben kiemelten fontos magánhadseregről vagy a (nádori címmel járó) reprezentációs kötelességekről.

Az udvar mindennapi, szabályozott rendjéért alapvetően az egyes várakhoz, uradalmi központokhoz rendelt vezető tisztviselők feleltek, akiknek a feladatkörük az udvar intézményesülésével párhuzamosan egyre inkább professzionalizálódott. Mellettük olykor azonban a familiárisok is feltűnnek, akiknek a teendői főként az ünnepségek lebonyolításakor, illetve a főúr távolléte idején kapcsolódnak gazdasági feladatokhoz. A familiárisok megbízatásait – azon túl, hogy Thurzó György katonai kíséretét alkották, valamint hogy részt vettek az információáramoltatásban, és következtében szolgáltak uruk mellett – minden esetben az adott (politikai, katonai vagy gazdasági) helyzet és a főúrhoz viszonyuló bizalmi kapcsolat határozta meg. Mindemellett alapvetően a familiárisok jelentették a kora újkori magyar főúri udvari kultúra társadalmi hordozórétegét.

[127] Lecohczky György neve korábban Thurzó Borbála menyegzőjének rendtartásában tűnik fel, az asszonyok mellé rendelt gazdák között szolgált. Thurzó Borbálának lakadalmi ünnepélyén lévő gazdák rendtartása. In: Radvánszky 1986, III. köt. 9.

[128] Feltehetően Zrínyi (VI.) Miklós, Nádasdy Pál nővérének, Annának a férje. Nagy 1865b, 443.

[129] ŠABy OK fasc. 155. nr. 8. pag. 122.

[130] ŠABy OK fasc. 156. nr. 4. 110–126.

Úgy tűnik, hogy míg Biccse mint politikai, hatalmi és reprezentációs tér egyre jelentősebbé vált, a gazdaság és a háztartás hasonlóan működött Thurzó György, illetve fia, Imre és felesége Czobor Erzsébet irányítása alatt is. Ehhez azonban pontosan kialakított, több generáción át fenntartott udvari rend és egyre intézményesülő adminisztráció volt szükséges, amelyben mind a háztartás, mind pedig az udvartartás vezetői fontos szerepet játszottak.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
E 196. Archivum familiae Thurzó
P 1314. Batthyány-missilisek
P 1341. Az Illésházy család levéltára
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ŠABy)
Oravský komposesorát (OK)
Thurzovská korešpondencia (TK)
Acta varia Thurzoniana

Dományházy Edit (et al. szerk.) 1989: *A Thurzó család és a wittenbergi egyetem. Dokumentumok és a rektor Thurzó Imre írásai, 1602–1624*. Szeged.
Ipolyi Arnold (szerk.) 1887: *Alsósztregovai és rimai Rimay János államiratai és levelezése*. Budapest.
Koltai András 2001: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*. Budapest.
(Ifj.) Kubinyi Miklós (szerk.) 1876: *Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez, Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez*. Közrebocsátva id. gr. Zichy Edmund megbízásából I–II. Budapest.
Radvánszky Béla 1986: *Magyar Családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Budapest.
Szádeczky Lajos 1885: Pálffy Miklós levelezése a törökkel és tatárral a béke felől 1599 őszén. *Történelmi Tár* (8.) 3. 566–573.
Szilágyi Sándor (szerk.) 1879: *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei*. Budapest.

Hivatkozott irodalom

Ács Pál 1982: Rimay János udvari embere. *Irodalomtörténeti Közlemények* (86.) 5–6. 626–631.

Ács Pál 2014: A hallgatás művészete. Rimay János és az újtsztoikus ars dissimulandi. In: Uő: Átszitált idő. Tinóditól Tandoriig. Budapest, 95–101.

Bagi Zoltán Péter 2019: Elveszve a fogalmak tengerében. *Győri Tanulmányok* (40.) 1. 39–46.

Benda Borbála 2014: Étkezési szokások a magyar főúri udvarokban a kora újkorban. Szombathely.

Bódai Dalma 2022: „Pro vita moritur" Hatalmi reprezentáció Thurzó György nádor temetésén. In: Bene Sándor – Dobos István (szerk.): *Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában*. Budapest, 113–128.

Dean, Trevor 1995: The Courts. *The Journal of Modern History* (67.) 1. 136–151. https://doi.org/10.1086/245012

Duchoňová, Diana 2013: *Palatín Mikuláš Esterházy a jeho dvor*. Bratislava.

Eckhardt Sándor (összeáll.) 1955: *Rimay János összes művei*. Budapest.

Griffey, Erin 2021: Introduction. In: Griffey, Erin (ed.): *Early modern court culture*. London, 1–14. https://doi.org/10.4324/9780429277986-1

Hetyéssy István 1967: A Nádasdy-uradalom gazdatisztjeinek termelési és elszámolási vitája 1623/24-ben. *Agrártörténeti Szemle* (9.) 1–2. 457–480.

Horn Ildikó 1998: Ismeretlen temetési rendtartások a 16–17. századból. *Irodalomtörténeti Közlemények* (102.) 5–6. 760–773.

Ila Bálint 1932: *A Thurzó-család levéltára*. Levéltári Közlemények (10.) 1–2. 12–66.

Jeney-Tóth Annamária 2012: *„… Urunk udvarnépe…". Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek tükrében*. Debrecen.

Károlyi Árpád 1919: Az ellenreformáczió kezdetei és Thurzó György nádorrá választása. II. közlemény. *Századok* (53.) 3–10. 124–163.

Kenyeres István 2008: *Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest.

Kenyeres István 2020: Hivatalnoki életpályák és családi stratégiák a kora újkori kamarai uradalmak példáján. In: Bogdáni Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára (szerk.): *Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban*. Kolozsvár, 157–186.

Klaniczay Tibor 1985: *Pallas magyar ivadékai. Fejezetek az intellektuális élet történetéből*. Budapest.

Koltai András 2012: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr.

Kovacsóczy Mihály 1833: Az tekintetes és nagyságos gróf Thurzó Imre ő nagysága öröme napján Helmeczre szekereken vendégeivel ilyen renddel ment be. Árpádia (1.) 1. 337–339.

Kovács Dóra 2016: Az ecsedi udvar. Szervitori hivatás és kapcsolatrendszer Báthory István famíliájában. *Századok* (150.) 4. 911–944.

Kőszeghy Péter 2008: *Balassi Bálint: Magyar Alkibiadész*. Budapest.

Maksay Ferenc 1959: *Urbáriumok XVI–XVII. század*. Budapest.

Mitropulos Anna Diána 2020: Esterházy Pál nádor kismartoni uradalmi alkalmazottai. *Fons* (37.) 1. 3–31.

Nagy Iván 1857–1868: 1585: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi* táblákal. Pest.

Nagy László 1983: Háború és politika Rimay János életében. *Irodalomtörténeti Közlemények* (87.) 4. 318–339.

R. Várkonyi Ágnes 2005: Tradíció és innováció a kora újkori Közép-Európa udvari kultúrájában. In: Horn Ildikó – G. Etényi Nóra (szerk.): *Idővel paloták… Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Budapest, 60–113.